

Nekaj mest v Dantejevi „Nebeški komediji“, ki se tičejo Slovanov.

Pretresel Rajko Perušek.

Letos so se otvorila zopet jubilejska vrata v cerkvi sv. Petra v Rimu. Od onega časa, ko se je v prvič slavilo jubilejsko leto, je preteklo ravno šeststo let. Šeststo let pa je prešlo tudi od one dobe, ko je Dante Alighieri izvršil svoj umišljeni poset na oni svet in ga v jasni zvezi z jubilejsko slavnostjo stavil v leto 1300. po Kr. r. Ta šeststoletnica se mi zdi primerna, da prinesem kamenček k imenitni zgradbi dantologije in da svoje zemljake seznanim z nekaterimi mesti iz »Nebeške komedije«, ki se tičejo posredno ali neposredno Slovencev ali njih bratov slovanskih.

1.

V dvaintridesetem spevu »Pekla« opisuje Dante »Caino«, t. j. mesto v devetem peklu, kjer trpe oni nesrečniki, ki so v življenju izdali svoje brate ali druge sorodnike. Dante zagleda pred seboj jezero, ki nalikuje steklu, ker je voda v njem zmrzla. V tem ledu so trpinčenci do sredine telesa zakopani. Da bi označil debelino ledu, pravi v »Peklu« XXXII. 25.—30:

»Non fece al corso suo sì grosso velo
Di verno la Danoia in Austerrich
Ne 'l Tanai la sotto 'l freddo cielo,

Com' era quivi: che, se Tabernicch
Vi fosse su caduto o Pietrapana,
Non avria pur dall' orlo fatto cricch.«

Tako debele zimske odeje ni napravila niti Donava v svojem teku skozi Avstrijo, niti Don tam pod mrzlim nebom, kakršna je bila tukaj: tako, da se ne bi čulo niti ob robu [kjer je led najtanjši] škripanje, ako bi se nanj zvrnil Tabernik ali Pietrapana.

Pietrapana je gora, ki se imenuje drugače tudi »Petra Apuana« ter leži v pokrajini Garfagnana v obližju mesta Luke (Lucca). Kaj pa pomenja »Tabernicch«? L. G. Blanc, profesor romanskih jezikov v Halli, je izdal l. 1864. nemški prevod Dantejeve »Nebeške komedije« in l. 1852. imenitni »Vocabolario Dantesco ou dictionnaire critique et raisonné de la Divine Comédie de D. Alighieri par L. G. Blanc itd.

Leipzig. Ta učenjak meni, da je ta gora ali Fruška gora v Slavoniji ali pa Javornik pri Postojni.

Da bi bil imel Dante Fruško goro v mislih, mi se vidi povsem neverjetno. Res je, da je na zapadni strani Fruške gore neznanen trg »Tovarnik«, ki šteje dandanes kakih 2600 prebivalcev. Vendar pozna ta kraj celo dandanes bore malo ljudi po imenu; kako da bi si bil Dante izvolil baš ta neznatni in svojim zemljakom neznani kraj v daljni Slavoniji. Težko, da je bil Danteju samemu znan. Sicer pa Tovarnik ni gora, nego ime človeški naselbini. Dante pa je na mestu, gori navedenem, brez dvojbe imel v mislih goro, ki se zvrne na led. O Tovarniku ali o Fruški gori torej ni govora tukaj, in po vsej priliki je »Tabernicch« postal iz »Javornika. Da se v izgovoru menjavajo »v« in »b« ter »o« in »e«, je tako znana stvar, da je ni treba dokazavati. »Javornik« in »Jabernek« sta torej isto ime. Razjasniti je samo še vprašanje, kako je postal **T** iz **I**. Dantejev rokopis so mnogi prepisavali, in pri tem poslu je kak nevešč pisar v naglici zamenjal obe črki. Kdor pogleda obliko obeh črk, se hitro osvedoči, da se *T* in *T* ter **I** in **T** lahko zamenjata. Iz Javornika je torej postal Javornik, Jabernik in po pomoti prepisovalca »Tabernik« ali v italijanskem pravopisu »Tabernicch«.

Vprašanje pa je, kateri Javornik je imel Dante v mislih? Blanc domneva, da je to Veliki Javornik (1270 *m*) med Cerknico in Postojno. To je sicer mogoče, ali tako jasno vendarle ni, da bi se smelo smatrati kot neomajno. Gorâ s tem ali sličnim imenom (Javorina, Javor, Javorovec itd.) je v slovanskih pokrajinah vse polno. Vendar zavračamo trditev, da je imel morebiti Javornik v karpatških Beskidah pri Trenčinu ali pa kako drugo od Italije zelo oddaljeno goro v mislih. Gora je gotovo bila Danteju znana ne samo po imenu, nego misliti si moramo, da jo je vsaj od daleč s svojimi očmi videl. To pa je bilo prav lahko mogoče, ker pripovedujejo stari životopisci njegovi, da je bival nekaj časa (in sicer l. 1319.) pri oglejskem patrijarhu Paganu della Torre v Tolminu in da je kot gost patrijarhov spisal nekaj kosov svoje svete pesmi v Tolminski jami, kjer je neka skala, ki se še dandanes imenuje Dantejev stol (Sedia di Dante). Res je, da nekateri dantologi zavračajo misel, da bi bil kdaj Dante bival pri Paganu oglejskem. Edini resni razlog, ki se more navesti proti verjetnosti njegovega bivanja pri Paganu, je ta, da je bil patrijarh oglejski guelf, Dante pa ghibellin, t. j. pristaš cesarske oblasti. Ali tudi ta razlog ni zadosti trden. Prvič se Dante nikdar ni spuščal v skrajne strankarske boje, čeprav je bil iskren

pristaš cesarske oblasti, in čeprav so ga fanatični guelfi iztirali iz domovine. Drugič niso bili vsi cerkveni dostojanstveniki tako slepi sovražniki političnih inomišljenikov, da ne bi vljudno sprejeli moža, ki je že tedaj užival glas imenitnega pesnika, in od katerega so se mogli nadejati, da proslavi njih ime.

Da je bival Dante pri patrijarhu Paganu v Vidmu, poroča Joannes Candidus jureconsultus iz Vidma, ki je živel okoli polovice 15. stoletja in spisal »Commentariorum Aquileiensium libri VIII.« (Venetiis 1521). — Za njim poroča Jacopo Valvassone il vecchio, isto tako iz Vidma, ki je živel v začetku 16. stoletja, da je bival Dante pri imenovanem patrijarhu ter ga spremil v Tolmin. Teh dveh poročili sta posnela Giov. Francesco Palladio degli Olivi, ki je izdal l. 1660. v Vidmu »Historie del Friuli«, in Giov. Giuseppe Capodagli, ki je objavil tudi v Vidmu l. 1665. knjigo »Udine illustrata«. — Boccaccio opisuje v nekem pismu do Petrarke potovanja Dantejeva in omenja, da je posetil tudi »antra Julia«, kar pomenja neki ono jamo Dantejevo, ki jo še danes kažejo v bližini Tolmina. — Proti temu izvajanju so različni kritiki naglašali, da je Candidus nekritičen pisatelj in da je, prepisujoč iz Platinove (Platina = Bartolomeo Sacchi iz Piadene) zgodovine papežev, na dotičnem mestu krivo čital »Forumjuli«, t. j. Friuli ali Furlanija mesto »Forumlivii«, t. j. Forli. Bianchi in Fraticelli mislita, da so »antra Julia, Pariscos« sedeži poslušalcev v Parizu, kjer se je Dante učil logike. Glavni argument pa je, da je bil grof goriški Henrik II. osvojil Tolmin l. 1313. in ga ohranil v svoji oblasti do l. 1319. Tedaj se je pač zavezal, da povrne oglejskemu patrijarhu grad tolminski. Ali se je to zgodilo ali ne, se ne da dokazati, ali že l. 1321. je bil Tolmin v oblasti čedadski (Cividale). Dante torej ni mogel biti s patrijarhom oglejskim v Tolminu. Vendar je neverjetno, da bi bila tradicija o Dantejevem bivanju v Tolminu kar iz trte izvita. Posebno smešno je, kar nekateri italijanski kritiki trde, da so Slovenci iznašli to vest, da bi se z njo bahali. Noben pameten človek ne bi mogel povedati, kako korist imajo Slovenci od tega, ako je Dante res v Tolminu bival, ali kako škodo, ako ga ni nikdar tamkaj bilo. Prav dobro omenja Carlo Podrecca v »Fanfulla della domenica« s 23. nov. 1890. l. v članku »La grotta di Dante a Tolmino«: »Ako bi bili hoteli Slovenci izmisliti legendo, bi si jo bili izmislili za kakega svojih prvakov, ako pa Italijani, bi jo bili namestili v svojem domu.« — Tudi besede Boccaccijeve o »antra Julia« ne morejo biti kar s klina snete; nasprotna izvajanja Bianchijeva o pomenu besed »antra Julia«, ki z

naslednjo besedo »Pariseos« niso v nikakršni gramatični zvezi, in ki bi bile pač čuden izraz za »sedišča v šoli«, pa so neutemeljena. Tudi druga razlaga, da pomenja »antra Julia« mesto »Fréjus« na južnem Francoskem, je šepava, ker pri Fréjusu ni nobenih jam, ki bi bile značajne za ta kraj. Zato smemo pač trditi, da je bil Dante v resnici v Tolminu, a ker je bil Tolmin tedaj v oblasti goriškega grofa Henrika II., ni bil gost Paganov, nego grofa Henrika, s katerim se je lahko seznanil v Milanu ali Astiju, ko je bil grof v spremstvu cesarja Henrika VII., s katerim je občeval tudi Dante. Ker pa je bil preje tolminski grad posestvo oglejskih patrijarhov, so poznejši pisatelji sklepali, da je bil Dante gost istodobnega patrijarha Pagana della Torre. Grof Henrik II. je bil tudi velik prijatelj Can Granda veronskega, pri katerem je bival dvakrat tudi Dante. Ako je bil Dante res tako ognjevit pristaš cesarski, potem se ne smemo čuditi, ako je imel za prijatelje ta dva iskrena pristaša ghibellinska. —

Pripoveduje se nadalje, da je bival v Devinu.

Tudi pri Devinu, gradu v bližini Trsta, je namreč neka pečina, ki se imenuje »sasso di Dante« (Dantejeva pečina). Devinci so bili vazali patrijarhov in pristaši goriških grofov. Hugon IV. je bil v tesni zvezi s Henrikom II., grofom goriškim, in prav verjetno se nam zdi, da je pesnik kot gost Henrika II. posetil prijatelja in zaveznika Henrikovega, grofa Hugona devinskega.

Da je bil pa v Poli, to se da posneti iz njegovih besed v Peklu IX. 112 nasl.

»Si come ad Arli ove 'l Rodano stagna
Si come a Pola presso del Quarnaro
Che Italia chiude e i suoi termini bagna

Fanno i sepolcri tutto il loco varo,
Così facevan quivi d' ogni parte« ecc.

V tem spevu prikazuje Dante heretike (krivoverce), ki se mučijo v gorečih grobovih, ter pravi: »Kakor šarajo grobovi vso pokrajino v Arlu, kjer se razširja Rodan v jezero, kakor v Poli blizu Kvarnerja, ki meji na Italijo in moči njene granice, tako so šarali tudi tukaj na vseh straneh [grobovi peklenški krog].« itd.

Tako more govoriti samo človek, ki je dotične kraje sam videl. V Arlu (Arles, v stari dobi Arelas ali Arelate) je ohranjeno poleg mnogih drugih starin iz rimske dobe v predmestju Aliscans (Alyscamps. Elysii campi) ob Rodanu obširno grobišče s premnogimi kamenitimi sarkofagi iz paganske in iz krščanske dobe. Na svojem

potovanju po Francoskem je videl te grobove. Že to dejstvo kaže, da je videl lično tudi grobišče v Poli in da ne govori o njem samo tega, kar je od drugih čul. Kar se pa tiče Pole, se omenja na 209. str. knjige, izdane leta 1876. na čast istrske kmetijske družbe: »Notizie storiche di Pola«, neki Ser Mariano da Siena, ki je popisal svoje romanje v sveto deželo l. 1431. Ta mož pravi: »Anco vi (a Pola) trovammo si grande quantità di sepolcri, tutti d' un pezzo, ritratti come arche, che sarebbe incredibile a dire il numero d' essi con molte ossa dentro«. Našli smo tamkaj (t. j. v Poli) tudi tako veliko število grobov, vse iz enega kosa, narejenih v obliki rakev, da bi bilo neverjetno, ako bi hoteli navesti njih število; v vseh je bilo mnogo kosti. Ta nekropola je bila menda ob obeh straneh današnje »Via Medolina« izven Porte auree. Tudi Tommasini, čigar delo »Commentari storici-geografici della provincia dell' Istria« iz sredine 17. veka navajata Prospero Petronio v »Notizie storiche« str. 244. in Kandler v »Conservatore« 1869. št. 203, potrja množino grobov v Poli in pravi, da so bili ti grobovi nameščeni ob obeh straneh ceste baš tako kakor pri Rimljanih ob Appijevi cesti.

Ti grobovi so bili nameščeni iznad tal. Bogataši so imeli rakve izklesane iz marmorja; siromaki so sicer navadno pokopavali svoje mrtvece pod zemljo, često pa vendar tudi v nadzemske rakve, ker se v Poli nahaja tudi mehki kamen, ki ima še lastnost, da otrdi na zraku. Te rakve so sedaj s prvotnega mesta izginile. Kar jih ni bilo uničenih popolnoma, so jih izpremenili v živinska korita in slične posode, ali pa so jih porabili za tlakovanje v hišah. Da je pa Dantejev poset Pole jako verjeten, za to govore tudi še te-le činjenice:

Dante je v svojih spisih in primerih upotrebljeval vedno take predmete, katere je sam s svojimi očmi gledal. Zato je pravilo dantološke kritike, da se sme sklepati po spisih in prilikah v njegovih delih, kdaj in kje je kako stvar pisal. (Primeri C. Balbo: Vita di Dante. II. 5. in Isidoro del Lungo: Dal secolo e dal poema di Dante. Bologna. 1898. pag. 407.—408.)

Ime »Kvarner«, ki se ima izvajati od korena »car«, t. j. pečina, stena, in ki torej pomenja morje, ki ga obdajajo strme pečine, se pred Dantejem v nobenem spisu ne nahaja. Latinski se je ta del morja zval »sinus Polaticus« (Pomponij Mela, de situ orbis I. II.) ali pa »sinus Flanaticus« (Plinij. hist. nat. II. 3. 19.). Nedvomno je čul Dante to ime pri domačinih, katerim je rabilo, od davnih časov.

Daljši dokaz, da je poznal in videl Dante Istro, je njegov izrek v spisu »De vulgari eloquentia I. 9.«, kjer omenja hrapavega izgovora istrske italijanščine.

Slednjič je lahko mogoče, da je prišel v Istro iz Ravene, kjer je bival pod konec svojih dni. Ravena je bila namreč pokroviteljica Pole do l. 1331., v katerem je prišla Pola pod benečansko oblast.

Stanoval je neki v Poli pri Benediktincih v samostanu sv. Mihaela, ki se dviga nad dolinico, imenovano »Prato grande«. —

Ako torej Dante omenja Javornik, je bila to nedvojbeno kaka gora, katero je sam videl. Zaradi verjetnega bivanja njegovega v Tolminu, bi to mogel biti Javornik pri Cerknici, ravno tako bi pa mogel biti tudi Javornik pri Črnem vrhu, ki je sicer nižji od Velikega Javornika in meri le 1242 *m* višine, pa je bližji Tolminu in njegovi okolici.

Nekaj časa sem mislil, da je Javornik, ki ga je imel Dante v mislih, oni znameniti, 1552 *m* visoki vrh v Plješevici, nastavku Velike Kapele, ki se v hrvaškem Primorju razteza od Plitviških jezer do dalmatinske meje, kjer se spaja z Velebitom in prehaja v Dinarske planine. Razen njega sta v Mali Kapeli tudi še »Javornica« (1373 *m*) ter »Veliki in Mali Javornik« (1141 *m*). Zdelo se mi je, da je ena teh gor Dantejev »Tabernicch«, ker omenja Dante na dveh drugih mestih hrvaške dežele, o čemer bomo govorili v 4. in 6. poglavju. Vendar sem se odločil za Javornik pri Cerknici, ker se vidi z istrskega zemljišča (posebno krasno z Učke gore) ne samo njegov vrh, nego ves hrbet, ki je precej raztegnjen, hrvaških Javornikov pa ni videti ni z otokov kvarnerskih ni z zemljišča istrskega, in samo malo vrha Javornice je videti z Učke gore. Tudi se v hrvaščini nenaglašeni zlog »vor« ne izpreminja v »ver« ali »ber«, kakor je to navadno v zapadni slovenščini. Verjetno je torej, da je Tabernicch res slovenski »Javornik« pri Cerknici.

Da je morebiti celo prav iz bližine videl Javornik med Cerknico in Postojno, bi se dalo sklepati iz tega, da je trg Cerkniški bil posest oglejskih patrijarhov, Henrik II., grof goriški, pa obenem grajski knez v Postojni, in da je Dante kot gost grofa Henrika prišel lahko tudi v Postojno in v bližini videl Javornik. — Basserman (Dantes Spuren in Italien. Oldenburg, München und Leipzig 1898) trdi celo, da so »antra Julia« različne podzemne jame na Krasu, med njimi tudi Postojnska.

Ako je Dante res posetil naše kraje, se je to zgodilo v dobi od l. 1316. do 1320.

2.

V sedmem spevu »Čistilišča« prikazuje Dante pesnika in državnika mantovskega, Sordella, ki vodi Danteja in Vergilija, dospevša

na prvo strmino onega prostorja, ki se nahaja pred Čistiliščem, v dolino, kjer so zbrani kralji. Tamkaj sedi na prvem mestu Rudolf Habsburški. Vrlo zanimivo je čuti sodbo sodobnika o tem vladarju, o njegovih naslednikih in o njegovih nasprotnikih. (Čistilišče, VII. 91.—102.).

»Colui che più sied' alto ed ha sembianti
D' aver negletto ciò che far dovea
E che non muove bocca agli altrui canti,

Ridolfo imperador fu, che potea
Sanar le piaghe, c' hanno Italia morta
Si che tardi per altri si ricrea.

L' altro, che nella vista lui conforta
Resse la terra, dove l' acqua nasce
Che Molta in Albia ed Albia in mar ne porta.

Ottachero ebbe nome, e nelle fasce
Fu meglio assai che Vincislao suo figlio
Barbato, cui lussuria ed ozio pasce.«

Oni, ki sedi na najvišjem mestu in ki se mu bere na obrazu, da je zanemaril svojo dolžnost in ne miče ustnic pri petju ostalih, je bil cesar Rudolf, ki bi bil mogel zaceliti rane, ki so ponižale Italijo, tako da jo bode kdo drug prepozno izkušal povzdigniti. Oni drugi, ki ga izkuša, ako po vidu sodiš, tolažiti, je vladal deželo, v kateri izvira voda, ki jo nosi Vltava v Labo in Laba v morje: ime mu je bilo Otokar in bil je v pleninah boljši nego njegov sin Vaclav kot bradat mož, ki ga paseta razkošnost in lenoba. —

Rudolf Habsburški, r. l. 1218., rimskim kraljem izbran l. 1273., si je izkušal pridobiti naklonjenost papeža Gregorija X. in je potrdil vse darove, katere so papežem poklonili njegovi predniki na prestolu, in je celo obljubil, da povede križarsko vojsko proti Saracenom. Leta 1276. je umrl papež Gregorij v Arezzu, in ker so se papeži hitro menjali na prestolu (l. 1276. so sedeli trije na njem: Inocencij V., Hadrijan V., Janez XX. (XXI.), od leta 1277. do 1288. pa zopet štirje), Rudolf ni mislil niti na križarsko vojsko, niti se ni brigal za Italijo in svoje venčanje v Italiji, nego njegova edina skrb je bila, da s svojo kraljevsko oblastjo pridobi sebi in svoji porodici kar največ zemljá. To lakomnost mu očita Dante tudi v Čistilišča VI. spevu (97.—105.):

»O Alberto Tedesco, che abbandorai
Costei ch' è fatta indomita e selvaggia
E dovresti inforçar li suoi arcioni,

Giusto giudizio dalle stelle caggia
 Sovra 'l tuo sangue e sia nuovo ed aperto
 Tal che il tuo successor temenza n'aggia,

Chè avete tu e il tuo padre sofferto
 Per cupidigia di costà distretti
 Che il giardin dell'imperio sia deserto.«

O Albert Nemeč, ki zanemarjaš ono deželico, ki je postala divja in neukrotna, pa bi moral popeti se v njeno sedlo (t. j. cesar naj bi krotil Italijo, kakor kroti jezdec konja, sedeč na njegovem sedlu): pravična sodba naj pade z neba na tvojo kri, in ta sodba bodi nezaslišana in jasna, tako da se je prestraši tvoj naslednik, ker sta ti in tvoj oče iz pohlepnosti po deželah onkraj [Italije, v srednji Evropi] dopustila, da je zanemarjen vrt cesarstva (t. j. Italija).

Rudolf I. je umrl l. 1291., njegov naslednik Adolf Nassauski pa l. 1298. Ko je le-ta poginil v boju z Albertom, sinom Rudolfa Habsburškega, so izvolili knezi Alberta za kralja. Bonifacij VIII. ga ni hotel potrditi in stoprav l. 1303., ko se je sprl papež s Filipom, kraljem francoskim, ga je priznal, ker se je nadejal od njega pomoči v boju s francoskim vladarjem. Ker se tudi Albert ni brigal za Italijo, mu Dante prorokuje zaslužen kaznen. (Dante je položil svoj vizionarni pohod onega sveta v l. 1300.). Ta se je uresničila l. 1308., ko je Janez Paricida umoril svojega strica Alberta.

Zaradi pohlepnosti po deželah je namestil Dante v predprostorje čistilišča Rudolfa žalostnega in nemega, dočim so drugi knezi v oni dolini prepevali pesem: »Salve regina«. S tem vedenjem je hotel pesnik označiti, da se kralj sramuje in da obžaluje svojo pohlepno po deželah, ki mu je branila, da ni prišel v Italijo po blagoslov in krono in da ni izvršil svoje obljube glede na križarsko vojsko. —

Kralj češki in moravski Přemysl Otokar II. je imel tedaj v svoji oblasti poleg drugih posestev tudi Avstrijo in slovenske dežele Štajersko, Koroško in Kranjsko in je bil tako tudi slovenski vladar. Ker ni hotel priznati izvolitve kralja Rudolfa, je vzel le-ta nekaj njegovih posestev. Otokar se je hotel osvoboditi nemškega jarma, a sreča mu ni bila mila. Izgubil je leta 1276. slovenske dežele, Avstrijo in vsa posestva razen Češke in Moravske. Večeslav, njegov sin, se je moral oženiti z Judito, hčerjo Rudolfovo, Hartman, sin Rudolfov, pa je vzel v zakon Kunigundo, hčer Otokarjevo. Ker je bil ta mir trd in sramoten za viteškega kralja češkega, se je na novo

uprl in l. 1278. junaški poginil v bitki po izdajstvu Milote Diedica Rožemberškega. To je eden onih v slovanski zgodovini tako čestih slučajev, da domačin izda tujcu domovino in vladarja iz sebičnih vzrokov.

Zagonetne so Dantejeve besede, da izkuša kralj Otokar tolažiti cesarja Rudolfa, svojega nasprotnika. Zakaj? Morda v zahvalo za to, da je Rudolf ob njegovem truplu baje solze pretakal? Ali morda zato, ker v čistilišču sploh ni več spomina na nepravde, storjene na zemlji?

Dante hvali Otokarja, da je bil že kot dete boljši nego njegov sin Večeslav kot odrasel mož. Ta vrlina, katero ima Dante v mislih, se nanaša nedvojbeno na vladarsko vedenje obeh. V starem komentarju Dantejeve Nebeške komedije, ki je znan pod imenom *Ottimo* (t. j. najboljši komentar) ter je plod neznanega pisca iz prve polovice štirinajstega stoletja, čitamo, da je Dante tega Večeslava osebno videl. Ako je vest resnična, se je to zgodilo tedaj, ko se je Dante vračal iz Pariza preko Nemčije in Saksonije domov. Umrli je Večeslav l. 1365. On ni hotel postati ne nemški ne ogrski kralj; bal se je groma in bliska ter se je vedno potikal po cerkvah. Omenja ga Dante tudi v Raju XIX. 124.—126. Dante imenuje v tem spevu mnoge vladarje, ki bodo na sodnji dan odgovarjali za svoje pregrehe:

»Vedrassi la lussuria e il viver molle
Di quel di Spagna e di quel di Buemme
Che mai valor non conobbe, ne vuole.«

Videla se bode [na sodnji dan] razkošnost in mehkužno življenje [kralja] španjskega in češkega (t. j. Večeslava), ki nikdar ni poznal poguma niti ga hotel poznati.

V istem spevu 115.—117. omenja tudi Alberta, sina Rudolfovega:

»Li si vedrà tra l'opere d'Alberto
Quella che tosto moverà la penna
Perchè il regno di Praga fia deserto.«

Tam (t. j. na sodnji dan) se bode videlo med deli Albertovimi tudi to, ki bode kmalu pokrenilo pero [božje, ki bode to delo za-beležilo], ker bode kraljestvo praško opustošeno.

Te besede se nanašajo na dejstvo, da je Albert l. 1304. napal in opustošil Češko, ker je Večeslav, sin Večeslava in vnuk Otokarjev, kot najbližji sorodnik izumrle Arpadske rodovine po materi, bil od Ogrov pozvan, da zasede prestol ogrski. Poslednji Arpadovec

je bil Andrej III. († 14. jan. 1301.). Ogrji so pozvali Večeslava III., kralja češkega, ki je bil sin Andrejeve hčere. Večeslav se je dal venčati ter je dobil ime Ladislav V., ali nevoščljivi nemški kralj Albert in prevzetni papež Bonifacij VIII. sta bila njegova nasprotnika, zato se je moral umakniti Anžuvincu Robertu, katerega so l. 1308. končno vsi Ogrji priznali za kralja. Tudi Anžuvinci so bili v rodu z Arpadovci. Marija, hči kralja Štefana V. (1270.—1372.), sestra Ladislava IV. (1272.—1290.), je bila omožena z napoljskim kraljem Anžuvincem Karlom II. Šepavcem. Ko je umrl Ladislav IV. brez rodu, je oglašil Karlo II. svojega prvorojenega sina za naslednika. Ta sin se je imenoval Karlo Martello, in o njem pravi Dante v Raju VIII. 64.—66:

»Fulgeami già in fronte la corona
Di quella terra, ehe il Danubio riga,
Poichè le ripe tedesche abbandona.«

Svetila se mi je že na čelu krona one dežele, katero napaja Donava, potem ko je zapustila nemške bregove.

Karlo Martello je dobil sicer od papeža Nikole IV. naslov ogrskega kralja, ali v resnici je kraljeval Andrej III. Karlo Martello je umrl l. 1295. — Mlajši brat njegov Robert je potem izpodrinil po smrti Andrejevi Večeslava. —

(Konec prihodnjič.)

Književne novice.

Pisanice. Pesmi za mladino. Zložil Oton Zupančič. Ljubljana. 1900 L. Schwentner. — Pesmi, ki jih je objavil Zupančič v »Vrtecu«, v »Zvončku« in dve, tri v svoji »Čaši opojnosti«, je zbral v knjižico, ki jo je z naslovom »Pisanice« podaril slovenski mladini za letošnjo Veliko noč. Tega lepega daru se je gotovo razveselila mladina, a razveselil se ga je z menoj vred tudi odrasli svet.

Znana in priznana je resnica, da je težko pisati za mladino. Duh, ki snuje, mora biti obziren, si mora postaviti meje, izven katerih ne sme kreniti, ako hoče govoriti mladini. Pesnik, ki piše zanjo, se mora poglobiti v oni idealni svet, po katerem cveto rože, in katerega obseva sveže jutro brez viharne, brez-zvezdnate noči za seboj, katerega živi brezskrbna, veselja potrebna in željna mladina. Pesnik, ki peva mladini, ne sme povedati vsega, kar bi mogel, in še to mora pisati tako, da ga razumejo tisti, katerim piše. Misliti si mora, da ga obkrožajo mlada, cvetoča ličeca, ki mu napeto gledajo pod pero in s slastjo uživajo vsako besedo, ki jo zapiše. Kdor se bavi z mladino, ve, kako je radovedna. Vse hoče videti, povsod hoče imeti svoj nosek. Ako ji je kaj ne-

brez nje.« — Njegovi prijatelji, videvši opasnost, ako bi se s svide-
njem še bolj razburil, niso pustili Sandove k bolniku.

Po štirih težkih dneh je Chopin čutil približavšo se mu smrt. Sedel je na postelji, in sestra ga je podpirala. Sredi grobne tišine so se razlegale njegove besede: »Evo, začenja se agonija . . . Glejte, da mi je odkazana velika milost, da vem za minuto svoje smrti. Ne motite me.« —

Dne 15. oktobra ga je obiskala grofica Potocka, ki je prihitela iz Nice, da vidi umirajočega. Chopin se je je nenavadno razveselil ter jo začel takoj prositi, naj zapoje, kar si bodi. In Potocka, zadržujoč solze, je zapela himno »Stradelli«. Chopin si je zakril oči in ležal nepremično. Ko je končala, jo je prosil, naj mu zapoje še kaj. Ona je začela, a njeno petje je bilo kmalu pretrgano z njegovim predsmrtnim grgranjem.

Chopin je pokopan v Parizu na pokopališču Père Lachaise. Na prednji strani njegovega krasnega spomenika je vsekana jokajoča muza, a pred njenimi nogami leži razbita lira.

Nekaj mest v Dantejevi „Nebeški komediji“, ki se tičejo Slovanov.

Pretresel Rajko Perušek.

3.

trinajstem spevu Čistilišča je prispel Dante v drugi krog, kjer se pokorijo in za raj pripravljajo zavidniki. Kar začuje glasove, ki prosijo milosti, in kmalu zagleda tudi prikazni v raševino oblečene. Med temi je bila Sapia. To gospo so bili iztirali meščani iz Siene, zato je poslej bivala na deželi. Nekega dne so se v bližini njenega gradu pri Colle di Valdelsa spoprijeli Florentinci in Sienjani. Sapia je gledala s svojega gradu boj ter je želela, da bi podlegli Sienjani, kar se je tudi zgodilo njej na veliko veselje. Povzdignila je oči k Bogu ter prešerno dejala (Čistilišče. XIII. 122—123.):

»Omai più non ti temo«,

Pesnik pa pristavlja:

»Come fe il merlo per poca bonaccia!«

Sedaj se te več ne bojim, kakor je to storil kos, čim je lepo vreme malo zavladovalo. —

Iz drugega verza je razvidno, da so besede »Omai più non ti temo« besede, katere je izustil v obče znani pripovedki kos, tako da so postale narodni pregovor, s katerim so označevali Italijani prešernega lahkomiselnca. V drugi obliki se nahaja isti pregovor v 149. novelici onega zbornika kratkih povestec, ki ga je spisal Franco Sacchetti. Ta mož se je narodil v Florenciji okoli l. 1330., umrl pa menda l. 1400. Razen drugih stvari je spisal tudi imenovani zbornik 300 novelic, ki so se pa le deloma ohranile in šele mnogo časa po njegovi smrti objavile. Ena teh novelic pripoveduje, kako je neki tolozanski opat hlinil pobožnost, tako da so ga smatrali za svetnika ter ga izbrali za škofa pariškega. Tedaj pa je jel razkošno živeti, in Parižani so se zelo čudili tej premeni ter so dejali po pregovoru: »Non ti conosco, se non ti maneo«. Ne spoznam te, dokler te ne okusim. Škof pa je odgovoril z drugim pregovorom: »Più non ti curo domine, che uscito son del verno«. Nič več se ne brigam zate, gospod, ker sem se rešil zime.

Ta pregovor pa je po pričanju komentarjev vzet iz starodavne narodne pripovedke o kosu, ki slove nekako tako-le:

Kos je prebil zimo v kletki, kjer je užival toploto in dobro hrano. Ko pa se je v sredini januarja vreme izboljšalo ter nekoliko toplejše postalo, vzbudilo se mu je hrepenenje po prostosti, in o prvi priliki je zbežal iz kletke, misleč, da mu bode v prostosti lahko najti povesod potrebne hrane. Januarij ga je opozoril na neprevidnost njegovo, kos pa se mu je odrezal: »Più non ti curo domine, che uscito son del verno.« Januarij se je razkačil nad prevzetnostjo kosovo ter je na koncu meseca povrnil občuten mraz ter se tako kosu osvetil.

V Lombardiji imenujejo poslednje tri dni januarja, v katerih se izprevrže navadno prejšnje toplo vreme v mrzlo zimo: »giorni della merla«, t. j. kosovi dnevi, češ, da so ti dnevi tako mrzli od tedaj, ko se je Januarij znesel nad lahkomiselno prešernostjo kosovo. (Primeri V. Nannucci. *Analisi critica dé Verbi italiani*. Firenze 1843, 1844, p. 492.).

Znano je, da je bil Vodnik ne samo večš italijanščini, nego da je bil celo učitelj tega jezika v ljubljanski gimnaziji. Mogoče, da mu je bila ta pripovedka znana iz književnosti, še verjetnejše pa je, da jo je čul iz ust kakega Italijana, morebiti svojega mecena barona Zoisa samega. Vsekakor ni dvojbe, da je iz italijanščine dobil snov

za svojo znano basen »Kos in brezen«, ¹⁾ samo da je zamenil mesec januar z marcem, ki je za naše kraje primernejši. Vsaj meni ni znano, da bi bila pripovedka 'o kosu svojina slovenskega ljudstva ali pa drugje znana. Razume se, da je Vodnik samo snov zajel iz italijanske pripovedke, pesniška upodobitev pa da je plod njegovega duha.

4.

V tridesetem spevu Čistilišča se prikaže Danteju Beatrica. Ostro ga kara zaradi njegovih napak. Dante otrpne od srama. Angeli ga pomilujejo ter zapojejo pesem. »In te domine speravi«, pa ne pridejo dalje nego do besed »pedes meos«. Tedaj pa (Čist. XXX. 85—93.):

»Si come neve tra le vive travi
Per lo dosso d' Italia si congela
Soffiata e stretta dalli venti schiavi
Poi liquefatta in se stessa trapela
.
.
Così fui senza lagrime e sospiri
Anzi il cantar di quei che notan sempre
Dietro alle note degli eterni giri.«

Kakor zmrzne sneg po živih steblih na slemenu Italije (t. j. na Apeninu), prepihan in stisnjen od slovanskih vetrov, potem pa stajavši se sam v sebe prodira [čim zapiše veter one zemlje, ki izgubi včasih senco (t. j. Afrika), tako da nalikuje ognju, ki tali svečo], tako sem bil brez solz in vzdihov, predno so začeli pevati oni (t. j. angeli), ki vedno pojo po notah večnih krogov (t. j. glasba sfer). — Potem pa se je Danteju raztajalo srce, in jel je plakati ter si s plačem in vzdihom lajšati srce.

Odkod prihajajo »slovanski« vetrovi? Anonymus Florentinus iz štirinajstega stoletja pravi, da prihajajo ti vetrovi od severa (tramontana) in brijejo preko »Schiavonije«. Tudi Streckfuss v svojem komentarju pravi, da prihajajo ti vetrovi »aus Slavonien«. Streckfuss se je očitno motil, ker je mislil, da so »venti schiavi« vetrovi iz današnje Slavonije. Nedvomno je imel Dante drugo deželo v mislih, ko je govoril o »venti schiavi«, in isto tako Anonymus Florentinus, ko je imenoval deželo »Schiavonia«. Ti vetrovi ne značijo nič drugega kakor »burjo«, ki pa ne razsaja v Slavoniji, nego ob obalah Jadranskega morja od Trsta do Črne gore in Albanije.

¹⁾ Vodnikove Pesmi. Uredil France Levstik. Izdala in založila »Matica Slovenska«. 1869. Str. 47.

Dalo bi se misliti, da je imel Dante v mislih našo Notranjsko, Istro in kraško Primorje, kjer se burja neugodno javlja. Ako je bival v Tolminu, mu ni bilo treba daleč hoditi, da se s to burjo seznanil. Vendar sem prepričan, da je Dante mislil le na burjo, ki brije v hrvaškem Primorju. Izrazi »schiavo, Schiavone, Schiavonia« imajo dvojen pomen. Značijo namreč 1.) etnografske edinice ali pa 2.) teritorijalne. To se pravi: v prvem zmislu je »schiavo« vsak človek, ki slovanski govori, »Schiavone« vsakdo, ki pripada slovanskemu rodu, »Schiavonia« je vsako zemljišče, na katerem prebivajo Slovani. Zato se imenuje »Schiavonia« oni del beneške dežele, kjer prebivajo Slovenci (Primeri S. Rutar. Beneška Slovenija str. 56.); »Riva degli Schiavoni« v Benetkah nosi ime od slovanskih Dalmatincev, ki so služili republiko benečanski, »Schiavonia« se imenuje tudi Hrvaška. V drugem zmislu pa je »schiavo« in »Schiavone« samo oni človek, ki je državljani dežele, ki nosi ime »Schiavonia«.

V tem zmislu se je imenovala dežela »Hrvaška« v oni dobi »Schiavonia«, in slovenski ali slovinski so imenovali svoj jezik ne samo prebivalci slovenskih dežel, nego tudi hrvaških in dalmatinskih. — Kadar govorimo o vetrovih, zaznamujemo vedno njih prihod s teritorijalnim, ne pa z etnografskim imenom; ako torej govorimo o hrvaških vetrovih, ne mislimo vetrov iz vseh dežel, kjerkoli Hrvatje bivajo, ampak samo vetrove, ki prihajajo s teritorija, ki nosi politično ime »hrvaško«. — Torej so tudi »venti schiavi« vetrovi, ki prihajajo iz dežele, ki nosi ime »Schiavonia«. To pa ni slovensko Primorje in tudi ne Trst in Istra.

Dante je smatral slovensko Primorje, Trst in Istro za italijanske pokrajine, ker so bile v italijanski oblasti.¹⁾ To je razvidno iz onega mesta v devetem spevu Pekla, kjer omenja mesta Pole. Vetrov iz teh krajev ne bi bil imenoval slovanskih. Verjetno pa je, da je tudi Kranjsko smatral za del Italije, ker je bila takrat deloma pod oblastjo goriških grofov, deloma pod vlado nemških Avstrijcev. Na hrvaški in dalmatinski celini pa je takrat vladala rodbina Šubićev. Ta zemljišča so bila sicer spojena z ogrsko državo, ali Hrvaška je bila faktično nekaka samostojna država, ki se je po pravici imenovala slovanska po jeziku ne samo prostega naroda, nego tudi vladajočih krogov. Priliko, seznaniti se z burjo hrvaškega Primorja, pa je imel Dante ne samo ob svojem bivanju v Poli, nego tudi tedaj, ko je bival v Ravenni pri Guidu Polen-

¹⁾ Živo prosvedujemo, da bi se ta činjenica od strani naših nasprotnikov uporabljala v politične svrhe.

tanskem, kamor prihaja burja direktno s hrvaškega Primorja, pa tudi
inače sploh na italijanskih tleh takraj Apenina.

5.

V devetnajstem spevu Raja govori Dante o kraljih, ki bodo na
sodnji dan odgovor dajali zaradi svojih zločinstev. Stihi 139.—141.
tega speva slovejo tako-le:

»E quel di Portogallo e di Norvegia
Li si consoceranno, e quel di Rascia
Che mal ha visto il conio di Vinegia.«

Tam se bodo spoznali [kralji] portugalski, norveški in raški, ki
je zaznal za beneški kov sebi v nesrečo, [ker bode moral na sodnji
dan odgovor dajati za krivotvorjenje novcev].

Rascia je bilo latinsko ime Srbije v srednjem veku. Srbski se
je dežela imenovala Raška po reki istega imena. Ob tej reki
so zgradili Srbi mesto Rašo tamkaj, kjer je sedaj Novi Pazar; v
njem je stoloval veliki župan srbski, in temu so bili vsaj imenoma
podložni različni župani. Odtod so se Srbi nazivali Rašani. V
12. veku so ustanovili tamkaj Nemanjići srbsko ali raško državo ter
si nadeli ime kraljev Raške in Primorja. Ko so se naselili Srbi na
ogrskem zemljišču, so prinesli to ime s seboj, in zato Nemci in Ma-
gjari še dandanes imenujejo Srbe pravoslavne vere Race.

Kralj, ki ga ima Dante na navedenem mestu v mislih, je srbski
kralj Uroš II. Milutin, ki je vladal od l. 1282.—1321. O njem pravi
ruski zgodovinar Majkov, da ni mnogo izbiral med sredstvi, nego
da mu je bilo v sredini med tremi silnimi sosedi: Ogri, Grki in
Bolgari le do tega, da pribavi Srbiji silo, ugled in mir. Kjer ni po-
mogla hrabrost, se je lotil lokavstva, rodbinskih zvez, spletek, denarja
in ponižanja. Vsa ta sredstva so mu rabila v korist države. On je
bil prvi srbski vladar, ki je koval zlate novce. O tej priliki je po-
narejal beneške, ki so imeli tedaj posebno ceno ter priljubljenost,
tako da se je leta 1287. pritožila beneška republika s posebnim po-
slanstvom. Philalethes (saksonski kralj Ivan) navaja v svojem prevodu
Nebeške komedije (Leipzig 1839—1849) v komentarju sklep beneške
vlade iz l. 1282., ki priča, da so se v Srbiji že pred kraljem Urošem II.
patvarjali beneški novci. V tem latinski pisanem sklepu se naroča pri-
jemnikom javnega denarja (ricevitori del publico denaro), da naj po-
sebeno pazijo na ponarejene novce raškega kralja, kadar jim pridejo v
roke, in kadar jih dobijo, naj jih razveljavijo s tem, da v njih napravijo

urez. (Teneantur diligenter inquirere denarios regis Raxiae contrafactos nostris Venetis grossis, si ad eorum manus pervenerint, et si pervenerint, teneantur eos incidere etc.). Ker so se torej novci krivotvorili že, predno je nastopil vlado Uroš Milutin, so mislili nekateri razlagalci, da je imel Dante v mislih kralja Uroša I. Velikega, ki je prvi koval srebrne novce. To bi bilo pač mogoče. Ali, ako pomislimo, da je Uroš I. umrl že l. 1276., da je za njim vladal do l. 1282., ko so Benečani izdali gori navedeni sklep, Štefan Dragutin, povsem nezaten vladar, in kar je najvažnejše, da navaja Dante o tej priliki brez izjeme samo vladarje, ki so bili njegovi sodobniki, ali, še natančnejše, vladarje, ki so sedeli na prestolu l. 1300., potem ne moremo več dvomiti, da je Uroš II. oni raški kralj, katerega je imel Dante v mislih.

Manjše važnosti je, kako je Uroš II. ponarejal beneški denar. Ako čitamo »mal ha visto« il conio Vinegiano, potem bi se dalo domnevati, da je beneški denar samo ponarejal, ne pa slabši denar koval; ako pa čitamo »mal aggiustò« slabo je priredil, ali pa »mal avisò« slabo je pogodil, potem pač ne moremo misliti, da je samo okorno ponarejal denar, nego da je bil njegov denar manjše teže in slabše splitine (Legierung).

6.

V edenintridesetem spevu Raja vodi Danteja sv. Bernard, ki pravi, da jima bode mati Božja pridobila in podelila vso milost, ker je on (sv. Bernard) ves vnet zanjo in nje verni sluga. Ko vidi Dante njegovo živo ljubezen, pravi: Raj XXX. 103—111:

»Qual è colui, che forse di Croazia
Vien a veder la Veronica nostra,
Che per l' antica fama non si sazia

Ma dice nel pensier, finche si mostra:
»Signor mio, Gesù Christo, Dio verace,
Or fu si fatta la sembianza vostra?«

Tale era io mirando la vivace
Carità di colui, che in questo mondo
Contemplando gustò di quella pace.«

Kakršen je človek, ki je prišel morebiti iz Hrvaške gledat našo Veroniko, katere se zaradi nje davne slave ne more nagledati, nego govori pri sebi, dokler se kaže prt Veronike, odkrito: »Gospod moj Jezus Kristus, pravi Bog, torej takšen je bil tvoj obraz!« takšen sem

bil tudi jaz, ko sem gledal živo ljubezen [do matere Božje] onega, ki jo je gledal že na tem svetu ter okusil mir onega sveta.

»Veronika« pomenja pravzaprav »vera icon« prava slika, in tako se je imenoval oni prt, s katerim si je Odrešenik na potu na Golgato krvavi pot otrl tako, da se je vtisnil v prt njegov obraz. Pozneje je iz te besede postalo ime neke izmišljene svetnice, ki je baje ponudila Odrešeniku prt, v katerem se je odtisnila krvava slika njegovega obraza. Ta prt se kaže ob posebno imenitnih prilikah v Rimu v cerkvi sv. Petra.¹⁾ To se godi navadno drugo nedeljo po svetih Treh kraljih: Omnis terra in pa veliki petek. Ob stebrih izpod kupole so nameščene line, in na teh se prikažejo ob izvestnih delih bogoslužja svetinje na velikih drogih in ostanejo vidne nekaj časa. Ljudstvo popada na kolena ter izkazuje čast tem svetinjam, dokler zopet ne izginejo. Ta običaj je starodaven, kakor je razvidno iz besed Dantejevih.

Papež Bonifacij VIII. (od l. 1294. do 1303.), ki je z nečuvno prevzetnostjo spajal silno lakomnost po svetnem blagu, in katerega zato Dante namešča v Peklu v oni oddelek, kjer trpe muke simonisti, t. j. ljudje, ki cerkveno dostojanstvo zlorablajo v lastno korist, je prvi uvedel l. 1300. jubilejsko leto ter je obečal velike odpustke romarjem, ki bi prišli v Rim. Zgodovinar Giovanni Villani piše v svoji kroniki florentinski, da se je takrat kazal gori imenovani prt v uteho kristjanov vsak petek in vsak praznik. Umevno je, da je o tej priliki prihajala ogromna množica ljudi v Rim od vseh vetrov, koderkoli so prebivali kristjani. Zakaj pa je imenoval Dante med narodi, ki so prihajali v Rim gledat prt sv. Veronike, baš Hrvate? To nam postane jasno, ako pomislimo, da so bili Hrvatje tedaj oni narod, ki je bil najskrajnejši privrženec rimske vere na iztoku, ki se je zaradi ugodne morske zveze z Italijo v precejšnjem številu udeležil romanja, tako da so hrvaški romarji po svojem številu obudili pozornost Rimljanov in Italijanov sploh. Ni dvojbe, da se je udeležilo romanja še mnogo večje število Španjcev, Francozov, Nemcev, Angležev. Zakaj pa teh ni imenoval Dante? To nam postane umevno, ako uvažimo, da je hotel Dante prikazati vtisk, katerega je napravila podoba Odrešenikova na prtu Veronike na pripadnike daljne, malo znane, v oni dobi težko pristopne in surove dežele.

¹⁾ Ker je bil prt trikrat preganjen, so se napravili trije odtiski Kristusovega obraza; od teh je ostal eden v Jeruzalemu, druga dva sta prišla v Rim in Jaen v Hispaniji. Sicer pa se hvali še kakih deset drugih mest, da imajo potni prt Veronike.

Komentar »Ottimo« (najboljši) pristavlja besedam »di Croazia« to-le tolmačenje: »Di Schiavonia, gente salvatica e scostumata nella riviera del mare Adriatico, viene vedere per la quaresima a Roma il Sudario« ecc. — »Iz Hrvaške, iz Slavonije prihaja divje in surovo ljudstvo na obali Jadranskega morja ob štiridesetdanskem postu v Rim gledat potni prt« itd. Te besede svedočijo, da so tudi inače Hrvatje često dohajali v Rim pomolit se sv. prt. Posebno znamenite pa so te besede, ker pričajo, da so Italijani imenovali hrvaško Primorje »Slavonijo«, njega ljudstvo pa »slovansko«, kakor je tudi samo nazivalo svoj jezik. Tudi imenitni geograf arabski Abu Abdallah Mohamed aš šerif al Edrisi (1100—1165) omenja Hrvaške ter jo imenuje Slavonijo. Pripoveduje namreč v svojem zemljepisu, da sta za poslednjim morskim mestom Lovrano deželi Dalmâsiah (Dalmacija) in Sçalawniah (Slavonija t. j. Hrvaška). Iz njih pa tudi lahko posnamemo, da so »venti schiavi«, o katerih smo govorili v 4. poglavju, burja, ki prihaja s hrvaških pogorij.

Če se mrtvi prebudimo . . .

Dramatičen epilog v 3 dejanjih.

Spisal Henrik Ibsen. Poroča E. K.

Viharna pohvala — energičen protest . . . to je že dolgo redni uspeh vsakega Ibsenovega dela. Karakteristikon genija . . . Navdušeni pristaši se zbirajo v enem, odločni nasprotniki v drugem taboru, sodba pa je navadno enostranska, bodisi absolutno priznavanje, bodisi istotako odklanjanje. To je bilo opaziti tudi ob priliki premijer najnovejšega njegovega dela: »Če se mrtvi prebudimo«. Kritičarji raznih šol in struj so delo secirali, analizovali, komentirali, iskali so v njem tisoč simbolov in misterij, grajali so in hvalili, in naposled se jim je posrečilo, tako pomešati pojme, da ni nihče mogel razumeti niti Ibsena niti dela njegovega. Edina rešitev iz zagate, ki so vanjo razni kritičarji nagnali pridnega bralca, je končno v krepki emancipaciji od vseh komentarjev. Človek mora čisto pozabiti vse umetne tolmače in z naivnim duhom sam čitati stvar. Tedaj, pa spozna, da najnovejše delo velikega Skandinavca le ni tako zamotano, kakor so je neštevilni interpreti hoteli prikazati.